

DE WAARDERING VAN HET KERKGEBOUW

HOE EEN DORPSGEMEENSCHAP OMGAAT MET EEN FUNCTIEVERANDERING VAN HET RELIGIEUS ERFGOED

Casestudie Hantumhuizen

Bachelorscriptie geschreven door:
Erik Swart
S2059827

Sociale Geografie & Planologie
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

Begeleider: Gijs van Campenhout

Juni 2013

VOORWOORD

De leegloop van de kerk en het afstoten van kerkgebouwen is al tientallen jaren aan de gang. Toch zie ik de kerkgebouwen als erfgoed in het landschap. Dit geldt ook zeker voor Friesland, waar ik opgegroeid ben. Tussen de groene weidse weilanden in, staan de kerktorens als bakens in het terpenlandschap. Omzoomd met hoge bomen, kneuterige huisjes en een aantal boerderijen, zijn dit mooie monumentale gebouwen, waarvan ik hoop dat we er met elkaar nog lang van mogen genieten.

De kerkgebouwen zijn daarnaast een fysiek onderdeel van het dorp. Hoe zal de dorpsgemeenschap er dan ook op reageren als blijkt dat de kerk geen geld en leden meer heeft om het gebouw overeind te houden? Op deze manier ben ik aan het denken gezet over hoe de dorpsgemeenschap en het kerkgebouw zich tot elkaar verhouden en welke waarden de lokale inwoners hechten aan hun bakens in het landschap.

Het onderzoek hiernaar heb ik niet alleen afgekund. Ten eerste gaat mijn dank daarom ook uit naar alle mensen binnen de gemeenschap van Hantumhuizen die mij hebben geholpen om een inzicht te krijgen in hoe zij tegen hun kerkgebouw aankijken. Ten tweede wil ik mijn begeleider Gijs van Campenhout bedanken voor zijn begeleiding tijdens het opzetten en schrijven van mijn onderzoek. Zijn commentaar hielp me gefocust te blijven en me steeds weer af te vragen hoe het resultaat het beste over zou komen. Als laatste wil ik de mensen in mijn nabije omgeving bedanken voor hun hulp, soms verhelderende inzichten en hun enthousiasme over mijn onderzoek.

Voor u ligt mijn bachelorscriptie, welke een eindproduct is van mijn kennis en ervaring opgedaan tijdens mijn bachelorstudie Sociale Geografie & Planologie te Groningen. Ik wens u veel leesplezier.

Erik Swart

Stiens, juni 2013

SAMENVATTING

Naar aanleiding van de problematiek rondom de secularisering van de kerk in Nederland is in deze these onderzoek gedaan naar de waardering op religieus erfgoed met als case studie het Friese dorp Hantumhuizen. Het terpdorp heeft een leegstaande kerk die in cultureel-maatschappelijk gebruik is, nadat de religieuze functie niet langer kon worden uitgeoefend sinds 2007. De hoofdvraag luidt:

In hoeverre verandert de waardering van de inwoners in een Friese terpdorpsgemeenschap op de kerk, als de kerk is herbestemd van religieus erfgoed naar cultureel erfgoed?

Het doel van dit onderzoek is om erachter te komen of de waardering van de dorpsgemeenschap op de kerk verandert is, doordat de (leegstaande) kerk vanuit 'religieus gebruik' is herbestemd voor 'cultureel-maatschappelijk gebruik'.

Er worden vier indicatoren gehanteerd om aan te geven hoe sterk de mate van waardering kan zijn tussen de Friese terpdorpsgemeenschap en de kerk. Dit zijn de kerk als publiek symbool, de identiteit en karakter van de kerk en gemeenschap, de sociale cohesie van de gemeenschap en de impact op religie.

Door het afnemen van vijf interviews met inwoners van Hantumhuizen is geprobeerd om de hoofdvraag te beantwoorden aan de hand van de hierboven genoemde indicatoren. De belangrijkste resultaten zijn dat het kerkgebouw meer als voorheen een publiek symbool is van het dorp en dat de identiteit van de kerk is veranderd van sacraal naar een faciliteit van activiteiten en tradities. Ook de sociale cohesie wordt anders ingevuld, doordat de sacrale functie van de kerk niet meer het middelpunt is van de gemeenschap, maar de ontplooiingen van de gemeenschap zelf. Concluderend kan worden gezegd dat de symbolische waardering van de inwoners voor de kerk groter is geworden, doordat de verandering ervoor heeft gezorgd de inwoners de kerk zien als het symbool en dé identiteit van het dorp Hantumhuizen. Het erfgoed geeft tegenwoordig een andere invulling aan het dorp als voorheen, welke positief gewaardeerd wordt door de gemeenschap.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	7
1.2 Doelstelling	7
1.2.1 Hoofdvraag	8
1.2.2 Deelvragen	8
1.3 Leeswijzer	8
2. Theoretisch kader	9
2.1 Erfgoed	9
2.2 Het kerkgebouw en de sense of place	9
2.3 De gemeenschap en het erfgoed	10
2.4 Concretisering waardering	11
2.5 Indicatoren waardering	12
2.6 Conceptueel model	13
3. Methodologie	14
3.1 Case studie Hantumhuizen	14
3.2 Dataverzameling	15
3.3 Ethische vraagstukken	16

4. Waardering kerkgebouw	17
4.1 Waardering gebruik kerkgebouw als religieuze functie	17
4.2 Waardering gebruik kerkgebouw als cultureel-maatschappelijke functie	18
4.3 Veranderende waardering	20
5. Conclusies en aanbevelingen	22
5.1 Conclusies	22
5.2 Aanbevelingen	23
Literatuurlijst	24
Verantwoording afbeeldingen	25
Bijlagen	27
A. Interviewgids	28
B. Samenvattingen interviews	33

1. INLEIDING

1.1 AANLEIDING

Het Friese terp- en kleilandschap laat zich kenmerken door dorpsgemeenschappen waarin de protestantse kerk een centrale rol speelt. Kerken vervullen binnen de dorpsgemeenschappen een religieuze, dan wel maatschappelijke functie, maar zijn ook een baken in het vlakke landschap (Bilkes, 2010). De oude Friese kerken zijn de 'skyline' van het platteland van Friesland, waardoor de verschillende kerken een gevoel van Friese trots met zich meebrengen. Dit veelal laatmiddeleeuwse protestants Friese erfgoed zijn een stuk geschiedenis van Friesland, die het behouden waard zijn (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013; Stichting Alde Fryske Tsjerken, 2013).

Tegenwoordig wordt religie teruggedrongen in de marge. De secularisering van de Nederlandse samenleving grijpt in snel tempo om zich heen: in 1966 hoorde men nog voor 60% tot een rooms-katholieke of protestantse gezindte, in 2006 was dit nog slechts 30%. Het aantal buitenkerkelijken is daarnaast juist verdubbeld (Bernts et.al., 2007). Ook de Friese dorpen met een kleine dorpsgemeenschap hebben hieronder te lijden, waardoor veel Friese kerken leeg komen te staan. Toch stellen Bernts et.al. (2007) dat een meerderheid van de Nederlandse bevolking zich verwant voelt met het christendom. Is dit niet vanuit religieuze overtuigingen, dan wel vanuit de overtuiging dat de christelijke kerk deel uit maakt van de cultuur van Nederland. In deze tijd wordt er dan ook veelvuldig nagedacht over hoe de 'skyline van het noorden' behouden kan worden. Zo heeft bijvoorbeeld de Stichting 'Alde Fryske Tsjerken' (2013) ('oude Friese kerken') achtendertig kerkgebouwen in veelal kleine dorpsgemeenschappen in eigendom verkregen om dit cultureel erfgoed in stand te houden en de kerken te herbestemmen voor cultureel-maatschappelijk gebruik.

De secularisering in Nederland heeft er tot geleid dat kerken te maken hebben met een terugloop van gelovigen. In Noord-Nederland heeft de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) moeite om leden te behouden. De lege plekken in de kerkbanken zorgen ervoor dat de financiële middelen van de kerkbesturen afnemen, terwijl de kosten van het kerkgebouw toenemen (Pelgrum, 2007). De PKN (2008) heeft door deze gang van zaken een nieuwe visie geformuleerd voor het behoud van de kerkgebouwen. Zij komt tot de conclusie dat de monumenten allereerst gelden voor actief gebruik van religieuze doeleinden, maar ook kunnen worden herbestemd of gesloopt, wat inmiddels veelvuldig plaatsvindt.

1.2 DOELSTELLING

De identiteit van de kleine Friese dorpsgemeenschappen is van oudsher voor een groot deel te danken aan de kerk. Maar hoe is dit tegenwoordig? Veel kerken in de Friese dorpen komen leeg te staan en worden herbestemd (of gesloopt) om cultureel-maatschappelijke functies te kunnen vervullen (bijvoorbeeld een interieurverandering om er een concertzaal van te maken). Deze verandering in kerkelijke functie kan mogelijk ook de betrokken gemeenschap beïnvloeden. Vanclay (2008) geeft aan dat een plek altijd aan verandering onderhevig is. Maar als deze verandert, op een zodanige manier dat een groep mensen dit afkeurt, kan de consequentie zijn dat de plaatsgebondenheid vermindert. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe de waardering van een dorpsgemeenschap verandert op het kerkgebouw, doordat de (leegstaande) kerk vanuit 'religieus gebruik' wordt herbestemd voor 'cultureel-maatschappelijk gebruik'.

1.2.1 HOOFDVRAAG

De hoofdvraag van dit onderzoek komt uit de doelstelling naar voren:

In hoeverre verandert de waardering van de inwoners in een Friese terpdorpsgemeenschap op de kerk, als de kerk is herbestemd van religieus erfgoed naar cultureel erfgoed?

1.2.2 DEELVRAGEN

Deze hoofdvraag wordt beantwoord door middel van vier deelvragen. De volgende twee theoretische deelvragen worden beantwoordt op basis van secundaire literatuur:

- 1. Hoe beïnvloeden een gemeenschap en hun religieus c.q. cultureel erfgoed elkaar?*
- 2. Welke indicatoren zijn van belang om de waardering van een gemeenschap op religieus c.q. cultureel erfgoed te duiden?*

De volgende twee praktische deelvragen worden beantwoordt door middel van primaire dataverzameling:

- 3. Hoe was de waardering van de Friese terpdorpsgemeenschap van Hantumhuizen op de kerk toen deze in gebruik was voor religieuze doeleinden op basis van de onderzochte indicatoren?*
- 4. Hoe is de waardering van de Friese terpdorpsgemeenschap van Hantumhuizen op de kerk nu deze in gebruik is voor cultureel-maatschappelijke doeleinden op basis van de onderzochte indicatoren?*

1.3 LEESWIJZER

De onderzoeksopzet, de probleemstelling en de hoofd- en deelvragen zijn behandeld in **hoofdstuk 1**. In **hoofdstuk 2** volgt het theoretisch kader. Na een inleiding over religieus erfgoed, wordt er nader uitgelegd hoe een gemeenschap en erfgoed elkaar beïnvloeden en hoe er indicatoren van waardering zijn gevonden om deze wisselwerking te kunnen duiden.

Hoofdstuk 3 schetst een beeld van de gebruikte methodologie om tot de onderzoeksresultaten te komen. De resultaten zijn aan de hand van interviews verkregen en geven inzicht in de deelvragen.

Ten slotte zijn in **hoofdstuk 4** de resultaten verwerkt van het onderzoek en wordt er in **hoofdstuk 5** een conclusie gegeven op de hoofdvraag. Er is getracht antwoord te geven op de probleemstelling en er worden aanbevelingen gedaan.

2. THEORETISCH KADER

2.1 ERFGOED

Volgens Ashworth (2007) wordt erfgoed gecreëerd om macht uit te kunnen oefenen op een samenleving in het hier en nu. "Erfgoed is een belangrijk instrument voor samenlevingen om identiteit te geven aan een plek" (Ashworth 2007, p.1). Cultureel erfgoed is dat erfgoed wat de cultuur uitdraagt van de samenleving. Cultuur wordt volgens Anderson (2010, p.3) gedefinieerd als "een samengaan van menselijke activiteiten: wat mensen doen". Cultureel erfgoed is volgens Lowenthal (2005) alles wat de mens heeft gemaakt, daarbij horen ook talen en tradities. Daarnaast is cultureel erfgoed ook datgene dat in een nieuwe generatie wordt gemaakt volgens Lowenthal (2005). Of zoals Ashworth het verwoordt: "erfgoed gaat over het creëren van iets" (2007, p.2). Religieus erfgoed valt daarnaast te typeren als erfgoed welke zich concentreert op religie. "Religie is allereerst een geloof- en waarderingssysteem gecentreerd op bovennatuurlijke krachten en goden" (Anderson 2010, p.125). Gebouwd religieus erfgoed heeft tot doel om een plek te creëren waar het mogelijk is om dit geloof- en waarderingssysteem uit te oefenen.

De toename van de secularisering heeft als gevolg dat gebouwd religieus erfgoed verdwijnt. Dit kan ervoor zorgen dat religieuze inwoners een deel van hun identiteit verliezen. Hodges en Watson (2000, p.232) bevestigen dit door te stellen dat "de teloorgang van tradities en lokale kennis, het gevoel van de plek en de daarmee samenhangende monumenten, uitgehold zijn door de socio-economische en demografische veranderingen, die zich in zowel landelijke als stedelijke gemeenschappen hebben voorgedaan in de laatste vijftig jaar". Volgens bovenstaande is de hoofdvraag zodanig geformuleerd dat zowel religieus als cultureel erfgoed wordt omschreven. Een kerk in andersoortig gebruik dan religieus gebruik kan per definitie geen religieus erfgoed zijn. Daarom wordt een kerk in 'cultureel-maatschappelijk gebruik' in dit onderzoek aangeduid met cultureel erfgoed.

2.2 HET KERKGEBOUW EN DE SENSE OF PLACE

Om de invloed tussen de gemeenschap en het erfgoed te kunnen duiden, moet het woord gemeenschap afgebakend worden, omdat er vanuit verschillende invalshoeken tegen het woord gemeenschap aangekeken kan worden. In dit onderzoek wordt het discours over '*sense of place*' gevolgd. Deze discours geeft namelijk aan hoe een gemeenschap voortdurend een verbondenheid heeft (gehad) met bepaalde plekken, zoals erfgoed. '*Sense of place*' wordt volgens Knox en Marston (2010, p.34) gedefinieerd als "gevoelens van mensen als het resultaat van de ervaringen en

herinneringen die zij associëren met een bepaalde plek en de symboliek die zij hebben met die bepaalde plek". Een dorpsgemeenschap ontleent de manier van leven door betekenissen die afgeleid zijn van levenservaringen en de dagelijkse praktijk. Daarbij wordt *'sense of place'* van een gemeenschap ook gekenmerkt door vertrouwdheid met de geschiedenis en bepaalde elementen uit de fysieke omgeving (Knox en Marston, 2010). Een dorpsgemeenschap wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een groep van mensen die behoren tot één bepaald dorp, op basis van *'sense of place'*. Veel gemeenschappen bijvoorbeeld hebben activiteiten en tradities van lokale markten tot dorpsfeesten, om een gevoel van verbondenheid te creëren met een plek (Vanclay, 2008).

Volgens Harvey (2001) is erfgoed altijd al geproduceerd door mensen voor hun eigen contemporaine ervaringen. Zo ook de kerkgebouwen in het noorden van Friesland, die onder beheer staan van de Protestantse Kerk in Nederland. Volgens de PKN (2008, p.13) is het kerkgebouw "een gebouw voor God en de eredienst aan God. Het kerkgebouw is de plek van de openbare, publieke beoefening van het christelijk geloof, dat 'apart gesteld' is in de gebouwde omgeving voor de godsdienstoefening. Het is heel vaak door zijn architectonische vormgeving en ruimtelijke omvang het gebouw met een zekere 'uitstraling', dat opvalt in de bebouwde omgeving. Het gebouw heeft in bouwkundige en sociale zin een eigen plek in de bebouwing van stad of dorp". Het kerkgebouw is een product van het christelijk geloof- en waarderingssysteem in de verschillende Friese terpdorpen. Andersom is de gemeenschap ook afhankelijk van erfgoed. Dit komt naar voren wanneer een kerkgebouw niet meer voor religieuze doeleinden gebruikt zou worden, zoals het geval is bij de achtendertig kerken van de Alde Fryske Tsjerken (2013). Ashworth (2007, p.3) noemt erfgoed "een uitoefening van macht"; als het gebruik van een kerkgebouw verandert, vindt er ook een machtsverschuiving plaats. De dorpsgemeenschap is verbonden met het erfgoed, doordat de gemeenschap er steeds nieuwe betekenissen aan geeft en aan ontleent. Hierdoor kan het erfgoed de gemeenschap beïnvloeden. Harvey (2001) geeft dan ook aan dat erfgoed behandeld zou moeten worden als een cultureel proces, waarin de verbondenheid van de gemeenschap mee kan verschuiven.

2.3 DE GEMEENSCHAP EN HET ERFGOED

Bovenstaande uitleg over de invloed van een kerkgebouw als religieus erfgoed op de dorpsgemeenschap en andersom geldt voor alles wat getypeerd wordt als erfgoed. Cultureel erfgoed heeft eenzelfde wisselwerking met de maatschappij, alleen komt dit weer tot uiting in andere (maatschappelijke) processen, zoals gemeenschappelijke tradities in ere houden.

De gemeenschap en het religieuze dan wel culturele erfgoed, zijn inherent aan elkaar. Er is een wisselwerking tussen de gemeenschap en het erfgoed dat de gemeenschap het erfgoed beïnvloedt

en het erfgoed de gemeenschap beïnvloedt. Beide, erfgoed en gemeenschap, zijn nodig om een dorp te typeren en af te bakenen.

2.4 CONCRETISERING WAARDERING

De sterkte van de wisselwerking tussen de gemeenschap en erfgoed kan worden verklaard door de waardering (waardebepaling) die de gemeenschap heeft voor erfgoed. Door indicatoren op te stellen die deze waardering duiden, kan er worden onderzocht of er verschillen in waardering zijn tussen de kerk als religieus erfgoed en de kerk als cultureel erfgoed.

Het protestantse kerkgebouw vervult volgens de PKN (2008) drie iconfuncties, namelijk een christelijke, een religieusculturele en een maatschappelijk functie. Deze iconfuncties onderschrijven de waarde die kerken kunnen hebben op de samenleving, zoals religieuze tradities of zorg voor behoeftige mensen. Ook Knox en Marston (2001) geven aan dat plaatsen die 'heilig' zijn bijzondere aandacht verdienen, doordat ze een plek zijn van speciale religieuze ervaringen en gebeurtenissen. Bijvoorbeeld heilige plekken waar veel pelgrimages naar toe gaan, zoals Jeruzalem, Lourdes of Mekka, worden doorgaans geëerd met een verplicht bezoek. De erkenning is een voorbeeld van een vorm van religieuze waardering en deze erkenning kan ook spelen op lokaal schaalniveau. Volgens Tuan (1974, in De Jong 2010) is een object een publiek symbool als voor bepaalde groepen het object dezelfde speciale betekenis of waarde heeft. Een protestants kerkgebouw kan dus worden gezien als publiek symbool. De waarde van het kerkgebouw als publiek symbool (het erfgoed) kan volgens Mydland en Grahn (2012) op de volgende criteria worden onderzocht: representativiteit, voortbestaan, authenticiteit (oorspronkelijkheid van het kerkgebouw), fysieke conditie (van het kerkgebouw), architectonische en artistieke waarde en identiteit van het kerkgebouw.

Dit laatste criterium, de identiteit van het kerkgebouw, is een direct gevolg van de '*sense of place*' van de gemeenschap. Het dorp kan zijn identiteit direct ontleen aan het kerkgebouw en de bijbehorende gemeenschap. Of zoals Anderson (2010, p.41) het stelt: 'onze identiteit is gedefinieerd door de plaats'. Het kerkgebouw geeft karakter aan de dorpsgemeenschap. De binding van de gemeenschap met het dorp kan voor een groot deel worden ontleend aan het kerkgebouw, omdat dit een publiek symbool is dat in vele dorpen een centrale plaats inneemt in Noord-Nederland. De '*sense of place*' van de gemeenschap kan veranderen in meer of minder affectie voor de plek. De zogenaamde '*genius loci*' (de geest van de plek) verwijst naar de kwaliteiten van de plek, die de plek speciaal maken (Tuan 1974, in Vanclay 2008). Als de identiteit van het kerkgebouw verandert, heeft dit tot gevolg dat de gemeenschap affectie dan wel afkeer van de kerk kan krijgen van de speciale kwaliteiten van de kerk (Vanclay 2008; Tuan 1974 en Relph 1976, in Anderson 2010). De speciale kwaliteiten zijn de hierboven beschreven drie iconfuncties. De waardering gaat dus mede om de

verandering van *de identiteit en het karakter* van de gemeenschap door het verschil in gebruik van het kerkgebouw.

De 'genius loci' van een kerkgebouw in religieus gebruik heeft als belangrijkste functie dat de kerk fungeert als verbondshuis, waarbinnen de religie openbaar en collectief kan worden uitgeoefend (Post, 1997). Dit soort erfgoed wordt door de lokale gemeenschap volgens Hodges en Watson (2000) vaak vrijwillig onderhouden, omdat het nu eenmaal deel uitmaakt van de plek zelf, of de '*sense of place*'. Hodges en Watson (2000) en Mydland en Grahn (2012) stellen dat door de toenemende globalisering het lokale erfgoed soms niet meer behouden kan blijven door sociaaleconomische redenen (vb. secularisatie), waarna de gemeenschap wordt gescheiden van het verleden, tradities en lokale kennis. De eens zo belangrijke oorspronkelijke '*sense of place*' verandert mee met de tijd. Ook stellen Hodges en Watson (2000) dat een initiatief tot behoud van erfgoed, zoals de Stichting 'Alde Fryske Tsjerken', ervoor kan zorgen dat de '*sense of place*' intact kan blijven en de gemeenschap, ook al is de functie van het gebouwde erfgoed veranderd, actief wordt betrokken bij het verzorgen en managen ervan. Mede uit voorgaande blijkt dat het kerkgebouw een bindende factor kan zijn binnen een gemeenschap. Van oudsher is het kerkgebouw altijd al een religieuze ontmoetingsplek geweest voor de dorpsgemeenschap en dus een belangrijke bindende factor tussen mensen. Een eventuele verandering van de functie zorgt voor een verandering van de binding, of de *sociale cohesie*, binnen de dorpsgemeenschap, wat mogelijk leidt tot een verandering in waardering van het kerkgebouw.

De protestantse kerk als publiek symbool heeft van oudsher een christelijke functie. De christelijke religie wordt er beoefend en uitgedragen (PKN, 2008). Tegenwoordig wordt de kerk vaak voor culturele en maatschappelijke doeleinden gebruikt, waardoor de gemeenschap niet langer religieus gevoed wordt. De sociale cohesie tussen vroegere kerkgangers kan onder druk komen te staan, doordat het kerkgebouw haar heilige functie heeft verloren. En volgens Bilkes (2010) heeft dit grote impact op gelovigen, die een andere functie zien als ontheiliging van het kerkgebouw. De waardering van de terpdorpsgemeenschap op de kerk, eens het publieke symbool van de christelijke identiteit, kan veranderen door de *impact op religie*.

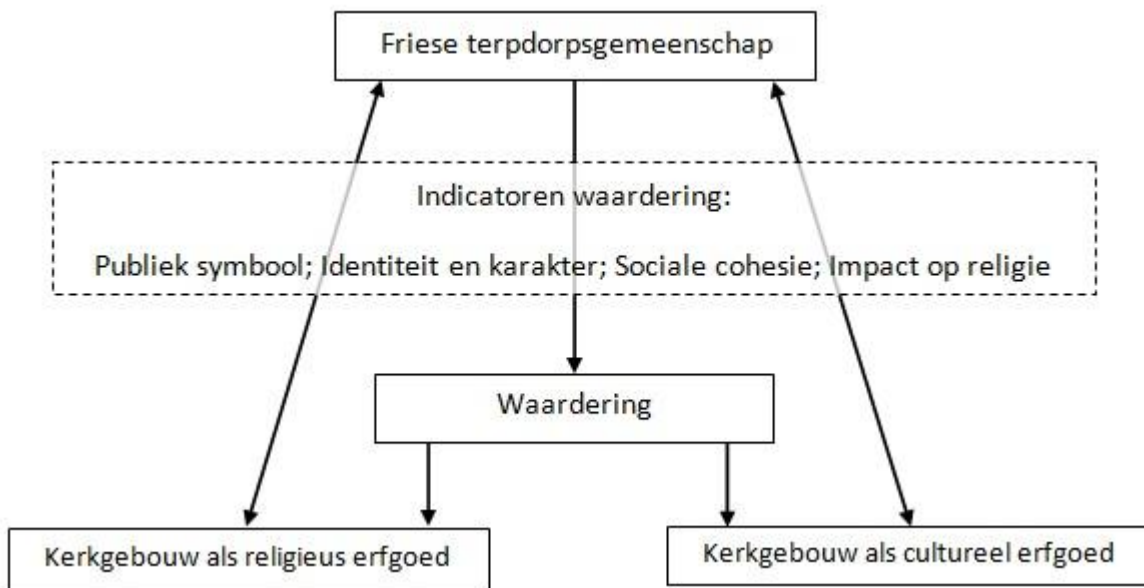
2.5 INDICATOREN WAARDERING

De vier bovenstaande indicatoren, publiek symbool, identiteit en karakter, sociale cohesie en impact op religie, vormen een sluitend geheel op de waardering van de gemeenschap op het erfgoed. De indicatoren complementeren elkaar en zijn alle vier onderdeel van elkaar. Deze indicatoren geven aan hoe sterk de mate van waardering kan zijn tussen de Friese terpdorpsgemeenschap en de kerk als religieus c.q. cultureel erfgoed, waarna er overeenkomsten en verschillen kunnen worden gevonden.

2.6 CONCEPTUEEL MODEL

De relaties tussen de elementen besproken in paragraaf 2.1 tot en met 2.5 is hieronder grafisch weergegeven in een conceptueel model (figuur 1). De dubbele pijlen geven aan dat de gemeenschap en het kerkgebouw als erfgoed elkaar beïnvloeden. De waardering van de gemeenschap op het erfgoed (enkele pijl) kan onderhevig zijn aan verandering, welke bepaald wordt door de vier indicatoren.

Figuur 1 Conceptueel model

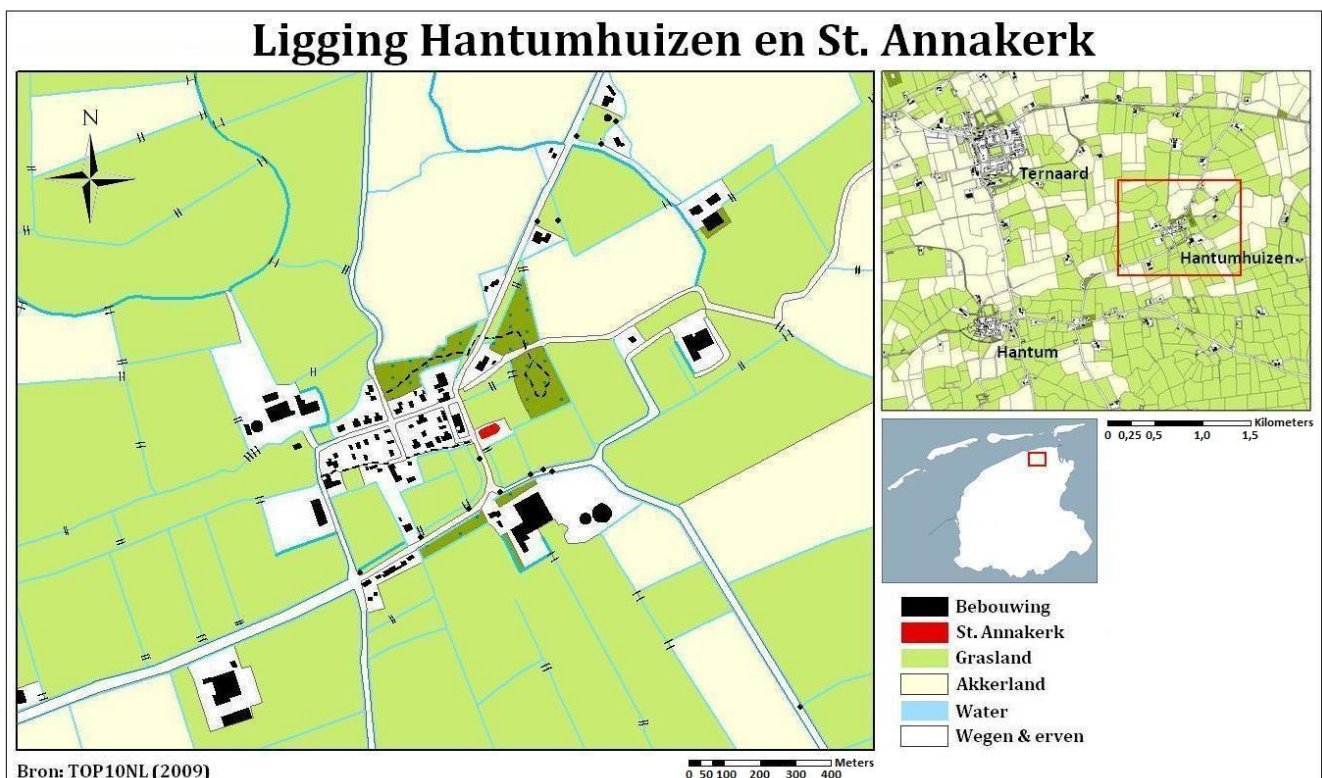

3. METHODOLOGIE

3.1 CASE STUDIE HANTUMHUIZEN

De St. Annakerk in het Friese dorp Hantumhuizen is één van de kerken van de stichting die herbestemd is in 2007 (figuur 2). Het kerkgebouw doet tegenwoordig incidenteel dienst als gebouw voor trouwerijen, concerten of rouwdiensten. De kerk is hierdoor behouden voor sloop, maar niet voor de uitoefening van het christelijk geloof. Het dorp heeft nu een leegstaande kerk die in cultureel-maatschappelijk gebruik is, nadat de religieuze functie niet langer kon worden uitgeoefend. Op deze manier wordt er onderzocht hoe de inwoners van het dorp de verandering hebben ervaren, hoe ze het kerkgebouw en haar functies waarderen en welke machtsverschuivingen hebben plaatsgevonden (wie krijgt het beheer?; welke activiteiten vinden wel of niet doorgang?). Hantumhuizen is een middeleeuws terpdorp met als 'middenpunt' het kerkgebouw. De van oorsprong Romaanse kerk (12^e - 13^e eeuw) is tegen het dorp aangelegd (figuur 2), omdat het dorp nooit echt tot bloei is gekomen en rond de kerk is gegroeid (Karstkarel, 2005).

Figuur 2 Kaart ligging Hantumhuizen en St. Annakerk

Bron: TOP10NL (2009)

Er is gekozen voor een case studie, omdat de waardering op basis van de indicatoren goed is te meten wanneer er specifiek naar één object wordt gekeken. Hierdoor wordt diepgang in het

onderzoek gebracht. Om het casestudie gebied overzichtelijk te houden, is er gekozen om een Fries dorp uit te kiezen die maximaal 500 inwoners heeft in hun gemeenschap (eventuele omliggende boerderijen bijvoorbeeld kunnen ook worden opgenomen in de dataverzameling als de ‘sense of place’ behoort tot de casestudie). Daarnaast is het belangrijk dat de inwoners van het dorp zich nog goed voor kunnen stellen hoe hun waardering op het kerkgebouw was, toen het nog een religieuze functie had. Daarom dient de functieverandering vrij recent voltrokken te zijn. Hantumhuizen voldoet aan deze eisen, mede doordat de functieverandering in 2007 heeft plaatsgevonden.

3.2 DATAVERZAMELING

De onderzoeksmethode is het afnemen van semigestructureerde interviews. Volgens Dunn (2010) zijn interviews te gebruiken voor enkele belangrijke redenen: het opvullen van kennis die andere methoden niet goed kunnen overbruggen en/of om complexe gedragingen en motivaties te onderzoeken. “Interviews zijn een excellente methode om toegang te krijgen tot informatie over gebeurtenissen, meningen en ervaringen” (Dunn 2010, p.102). Waardering gaat vooral om bepaling van waarde op basis van gebeurtenissen en ervaringen. Hierin komen ervaring gerelateerde vragen aan bod, die gerelateerd zijn aan de indicatoren uit het theoretisch kader. De indicatoren zijn de leidraad in de interviews en de analyse achteraf.

De doelgroep zijn de inwoners van het terpdorp (tabel 1), oftewel mensen die deel uitmaken van de leefgemeenschap. De eerste respondenten die benaderd zijn, zijn de medewerkers van de kerk, omdat de St. Annakerk het belangrijkste object van de case studie is en deze mensen veel weten over de gang van zaken rond de kerk. Deze groep is verder uitgebreid door tijdens de eerste contacten door te vragen of er eventuele andere participanten benaderbaar zouden zijn om genoeg respondenten te vinden. Het meetinstrument is een *interviewgids* (zie bijlage A. Interviewgids), met vragen die geordend zijn op basis van de gevonden indicatoren, maar waarop flexibel gereageerd kan worden. De interviews zijn afgenomen bij de respondenten thuis in Hantumhuizen in een rustige en huiselijke sfeer, om zoveel mogelijk gebeurtenissen en verhalen te horen te krijgen.

Tabel 1 *Respondenten case studie Hantumhuizen*

Naam respondent	Geslacht	Leeftijd	Woonplaats	Kerkelijke gezindte
Coers	M	75	Hantumhuizen	Geen
Overdijk	M	48	Hantumhuizen	Protestants
Koopmans	M	66	Hantumeruitburen*	Geen
Feringa	M	85	Hantumeruitburen	Protestants
Jellema	M	---	Hantumeruitburen	Protestants

*Hantumeruitburen is een gehucht ten zuiden van Hantumhuizen, welke wordt gerekend tot de ‘sense of place’ van Hantumhuizen.

De interviews zijn opgenomen op een voice recorder, zolang de respondenten het er mee eens waren. Daarnaast is tijdens het interview mee geschreven door de onderzoeker als er een vervolgvraag kon worden gesteld en het belangrijk was om de vraag zo nauwkeurig mogelijk te stellen. De interviewdata is hierna geanalyseerd op basis van de gevonden indicatoren. De interviews zijn getranscribeerd, waarna de antwoorden van de respondenten zijn gecodeerd op basis van de vier 'indicatoren waardering' (figuur 1). De coderingen zijn hierna samengevat, om gemakkelijk de interviews met elkaar te kunnen vergelijken (zie bijlage B. Samenvattingen interviews).

Na vijf interviews werd duidelijk dat de inwoners dezelfde antwoorden begonnen te geven. Het verzadigingsniveau was bereikt (Dunn, 2010). Hieruit valt op te maken dat de algemene mening van de gemeenschap verwoord is en de gegeven antwoorden geverifieerd zijn. In het volgende hoofdstuk zijn de belangrijkste resultaten uit de interviews verwerkt in het onderzoek.

3.3 ETHISCHE VRAAGSTUKKEN

In interviewen is het belangrijk om een goede verstandhouding te krijgen en te houden met de respondenten (Dunn, 2010). Hierdoor is het erg belangrijk om op ethische kwesties te letten tijdens de interviews en de analyse van de data. Bij elk interview is het initiële contact zodanig geprobeerd te maken dat de respondent een gevoel kreeg van waardering van de onderzoeker voor de gegeven meningen en ervaringen. De machtsverhoudingen liggen zodoende niet teveel bij de onderzoeker, maar worden de respondenten in hun waarde gelaten. Dit is ook geprobeerd tijdens de interviews door vriendelijk antwoord te geven als de respondent vragen had en als interviewer verder te vragen op bepaalde ervaringen en gebeurtenissen.

De onderzoeker zelf is in de casestudie een buitenstaander, iemand die niet behoort tot de dorpsgemeenschap. Er is tijdens de interviews geprobeerd om de respondent het gevoel te geven dat de onderzoeker oprecht is en alleen voor eigen doeleinden data verzamelt door dit een aantal maal te melden. Ten tweede is er door de onderzoeker continue geverifieerd of de respondent de onderzoeker niet naar de mond praat, omdat sommige morele kwesties nu eenmaal gevoeliger liggen dan andere. Het interview moet niet gaan over wat de gemeenschap algemeen aanvaard, maar wat de respondent zelf vindt van een onderwerp.

Tijdens elk contact en interview is benadrukt dat de privacy gewaarborgd was. Dit is gedaan door voor elk interview, toestemming te vragen of alles opgenomen mocht worden. Daarnaast werd aan de respondent kenbaar gemaakt dat alles anoniem verwerkt zou worden en het te allen tijde mogelijk was om antwoorden te veranderen tijdens of na het interview.

4 WAARDERING KERKGEBOUW

4.1 WAARDERING GEBRUIK KERKGEBOUW ALS RELIGIEUZE FUNCTIE

De St. Annakerk in Hantumhuizen werd vroeger elke week gebruikt om dienst te doen als godshuis.

De heer Coers (man, 75 jaar) stelt namelijk:

“Hantumhuizen was een ontzettend protestants christelijk dorp”.

Het werd vroeger gezien als het religieuze middelpunt van het dorp. Dit wordt ook aangegeven door Karstkarel (2005), waarin hij Hantumhuizen en de streek eromheen vanaf de Middeleeuwen ziet als een mooi voorbeeld van de eerste Friese christelijke nederzettingen. In het midden van de 20ste eeuw, toen er van secularisatie nog geen sprake was (Bernts et.al., 2007), werd de kerk grootscheeps gerestaureerd (1939-1942) in dezelfde staat als in de Middeleeuwen. Hieruit blijkt dat de kerk toentertijd nog steeds het middelpunt was van de gemeenschap.

In de jaren zeventig begon Hantumhuizen te merken dat de secularisatie de overhand begon te nemen. De heer Coers zegt hierover:

“De kerken van Hantum en Hantumhuizen (figuur 2) werden samengevoegd. De kerk [lees: St. Annakerk] wordt nu één keer per maand verhuurt aan de FOWD, de oecumenische gemeente. De eredienst wordt in het Fries gegeven. Er komen dan zo’n tachtig man. De kerk zit dan halfvol, er zijn meer dan tweehonderd zitplekken!”.

Dit geeft aan dat de afgelopen tientallen jaren de St. Annakerk steeds meer uit het christelijk middelpunt van de gemeenschap is verdwenen. Daarvoor in de plaats komen bijzondere diensten of een kerkgang naar een ander dorp. Ook de veranderingen binnen de dorpsgemeenschap hebben hieraan bijgedragen. De heer Overdijk (man, 48 jaar) meent dat dit er ook voor heeft gezorgd dat er extra secularisering optreedt:

“... allerlei pluimage. Toch enigszins los zand. Hantumhuizen is niet zo’n christelijk dorp”.

Het is duidelijk dat ook door deze stand van zaken binnen de gemeenschap, de kerk steeds meer een marginale rol toebedeeld heeft gekregen vanaf de jaren zeventig. Hantumhuizen was extra vatbaar voor de secularisering.

Volgens de heer Feringa (man, 85 jaar), toenmalig voorzitter van het dorpsbelang, was de dorpsgemeenschap vroeger erg hecht. Dit in tegenstelling tot wat de heer Overdijk beweert. De inwoners van Hantumhuizen hadden al jarenlange tradities binnen het dorp, die de gemeenschap

binding gaf. De kerk werd daar niet veel bij gebruikt, alleen bij het kerstspel nam (en neemt) het een belangrijke positie in. De heer Coers is het juist wel eens met de heer Feringa:

“De kerk was vroeger wel het middelpunt van het leven, nu niet meer. De sociale verplichting was er vroeger ook veel meer. Men moest elkaar helpen, zwakzinnigen, zieken, armoedige mensen. Dat kwam wel door de kerk. De diaconie creëerde oplossingen in die tijd”.

De heer Coers geeft hiermee aan dat door middel van de St. Annakerk, de gemeenschap meer met elkaar optrok, de kerk als middelpunt fungeerde in het dorpsleven en het de sacrale functie van een godshuis had (Bilkes, 2010).

De inwoners van Hantumhuizen die gelovig waren en de kerk als godshuis zagen, waardeerden de kerk positief. Er kon op deze manier uiting worden gegeven aan het geloof en bovendien konden de mensen iets betekenen voor de gemeenschap. De heer Koopmans (man, 66 jaar) zegt het volgende daarover, toen het duidelijk werd dat de kerk moest worden overgedragen aan een externe partij:

“De reactie van de gemeenschap was dat de kerkelijke gemeente het heel jammer vond en sommigen er moeite mee hadden dat de kerk nauwelijks meer religieus gebruikt zou worden”.

Dit is in lijn met wat Bernts et.al. (2007) beweert, dat het kerkgebouw een grote waarde vertegenwoordigt voor veel mensen, niet alleen religieus. De heer Feringa heeft er overigens geen moeite mee dat de christelijke identiteit geen functie meer is van het gebouw. Hij vindt het juist goed dat de gereformeerden en hervormden samen zijn gegaan tot PKN en nu samen diensten houden in Hantum. Hieraan is te merken dat de omschakeling naar een nieuwe functie enige tijd nodig heeft bij een gemeenschap, voordat iedereen de nieuwe functie en dus ook de identiteit accepteert. De gemeenschap van Hantumhuizen heeft het kerkgebouw altijd belangrijk geacht, toen het religieus gebruikt werd.

4.2 WAARDERING GEBRUIK KERKGEBOUW ALS CULTUREEL-MAATSCHAPPELIJKE FUNCTIE

Het kerkgebouw wordt tegenwoordig opengesteld voor concerten en rouw- en trouwdiensten. De heer Coers (man, 75 jaar) is van mening dat de kerk haar potentie echter weinig benut wordt, terwijl het een prachtige kerk en een mooi monument gevonden wordt:

“Het mooiste zou zijn als de we de kerk open zouden kunnen doen voor bijeenkomsten: culturele avonden, voordrachten, lezingen. Dan werd het mooie gebouw ook goed benut! Men wil de kerk daarnaast wel graag bekijken. Er zou een actieve functie vanuit moeten gaan. Het is zonde dat de kerk nog zo weinig bezocht wordt. Het is toch een mooi stuk historie”.

Uit voorgaande blijkt dat de inwoners trots zijn op het kerkgebouw. Dat de inwoners de kerk ook zien als hét publieke symbool van Hantumhuizen, wordt breed uitgedragen door bijvoorbeeld de heer Overdijk (man, 48 jaar):

“Het kerkgebouw is de identiteit van het dorp. Het eerste wat je ziet is de kerk, hij ligt heel mooi bij het dorp, visueel aantrekkelijk”.

Ook de heer Koopmans (man, 66 jaar) is het volledig met hem eens:

“Het zou een verschraling zijn voor de omgeving als het gebouw in de brand zou vliegen”.

De authenticiteit van het kerkgebouw is tijdens en na de restauratie niet aangetast en de fysieke conditie is daardoor uitstekend. Het gebouw is een sprekend voorbeeld van een romaansgotische kerk (Karstkarel, 2005), wat de inwoners van Hantumhuizen dan ook erg aanspreekt. Mydland en Grahn (2012) geven aan dat representativiteit, authenticiteit en conditie van erfgoed een grote publieke functie uitoefent op een lokale gemeenschap. Dit is in overeenstemming met hoe de inwoners het kerkgebouw zien. De architectonische waarde wordt zeer hoog geacht, omdat het een originele Romaanse kerk is met gotische elementen. Dit stelt onder andere de heer Jellema (man):

“De kerk is één van de mooiste kerken van de streek en is een baken en symbool voor het dorp en de streek. Ook buitenstaanders kijken op deze manier tegen de kerk aan. De kerk van Hantumhuizen representeert de christelijk hervormde geschiedenis van het dorp”.

Dit is in consensus met Pelgrum (2007) die aangeeft dat het type gebouw de mogelijkheden voor herbestemming kan bevorderen of beperken. De St. Annakerk met haar bijzondere architectuur komt eerder in aanmerking om te worden herbestemd, omdat het niet wenselijk is dat het cultureel erfgoed verdwijnt. Het kerkgebouw heeft dan ook snel een monumentenstatus verworven. Hieruit blijkt dat de tegenwoordige waardering van het kerkgebouw voor een belangrijk deel afhangt van de visuele aspecten die eraan verbonden zijn.

Tegenwoordig komt de dorpsgemeenschap vooral samen via het dorpsbelang. De heer Overdijk zegt dat het onderkomen van het dorpsbelang architectonisch gezien bij de kerk hoort, maar tegelijkertijd geheel op zichzelf gemeenschappelijke activiteiten organiseert: bijvoorbeeld de een traditie genaamd ‘de herderstocht’ (een spel met Kerst) en een Friese sportactiviteit, genaamd ‘Typeljen’. De binding van de gemeenschap wordt hierdoor sterker. De heer Feringa (man, 85 jaar) haakt hierop in:

“Nu is er meer import gekomen en is het minder hecht. Maar de activiteitencommissie doet goede zaken om er activiteiten en tradities te laten plaatsvinden”.

De huidige activiteiten die plaatsvinden, verzorgen voor een groot deel de identiteit van de gemeenschap en zorgen voor enige sociale cohesie (Vanclay, 2008). De rol van de kerk komt hier wel in terug als faciliteit voor zulke activiteiten, maar niet als middelpunt van de tradities die jaarlijks terugkeren. Toch vindt de heer Overdijk dat het kerkgebouw zo'n sterk symbool is van het dorp dat de kerk het dorp karakteriseert:

“Het gebouw van dorpsbelang en de kerk zorgen voor de identiteit van het dorp! Het geeft identiteit en karakter aan de gemeenschap”.

Dit vat de heer Koopmans mooi samen:

“Het kerkje met de hoge bomen eromheen”, dát is Hantumhuizen”.

Er blijken ook andere geluiden te horen te zijn over de binding binnen de dorpsgemeenschap. De betrokkenheid neemt af om de kerk te onderhouden en nog langer kerkdiensten te bezoeken. De heer Overdijk zegt hierover:

“De betrokkenheid tussen inwoner en kerk is minder geworden, omdat de kerk nu in Hantum ligt. Ik heb niets met Hantum, dat is ook het algemene geluid. De neiging om naar de kerk te gaan, is minder geworden”.

Dit is in overeenstemming met Vanclay (2008) die aanhaalt dat “plaatsverbondenheid refereert aan de mate waarin personen gecommitteerd zijn aan hun plek” (p.8). Niet alleen het dorp als geheel kan hieronder lijden, maar er is tegenwoordig dus ook een extra impact op de gelovigen binnen de dorpsgemeenschap. Gelovigen zijn minder snel geneigd om een kerk te bezoeken, waarbij de enige kerkelijke binding die zij nog hebben met Hantumhuizen, de andere gelovigen zijn.

4.3 VERANDERENDE WAARDERING

De inwoners van Hantumhuizen vinden de kerk een prachtig monument. Sinds de overname is de monumentale waarde toegenomen. De inwoners zijn tegenwoordig trots op de St. Annakerk, die op historisch, authentiek en architectonisch vlak een erg belangrijk gebouw is. Tuan (1974, in De Jong 2010) geeft aan dat gebouwen met speciale betekenissen kan worden gezien als publiek symbool voor een gemeenschap. De St. Annakerk is in dit opzicht langzaam veranderd van een religieus middelpunt naar een publiek symbool voor het dorp Hantumhuizen.

De dorpsgemeenschap van Hantumhuizen bestond altijd al uit een mengelmoeis tussen ‘echte Friezen’ en ‘import’. De eerstgenoemde groep is het meest kerkelijk en ontleende het meest hun identiteit aan de kerk. De verandering naar cultureel erfgoed heeft wisselende reacties

teweeggebracht. Desalniettemin zijn de inwoners het eens dat het een goede zaak is dat de kerk behouden is gebleven, omdat de kerk het dorp zijn karakter mee geeft. De vele tradities en activiteiten zorgen voor de eigenlijke 'genius loci' (Tuan 1974, in Vanclay 2008) van de dorpsgemeenschap. Hierbinnen speelt de kerk tegenwoordig een marginale rol. Ondanks de beperkte rol van de kerk als middelpunt van het dorp en sociale ontmoetingsplaats is de sociale cohesie in het dorp onverminderd hoog. Door de functieverandering van het kerkgebouw wordt de sociale cohesie echter op een totaal andere wijze vorm gegeven. Vroeger werd de verbondenheid tussen de inwoners vooral door kerkelijke activiteiten en het geloof bestendig. Tegenwoordig wordt de gemeenschap bijeengehouden door de vele activiteiten waaraan de inwoners mee kunnen doen. Het dorpsbelang speelt hier vooral een rol in. Hodges en Watson (2000) stellen dat de kerk kan zorgen voor een maatschappelijke binding. Deze is aanwezig in Hantumhuizen, doordat inwoners zorg dragen voor de kerk (onderhoud) en graag de kerk willen profileren als bijzonder en mooi object naar buiten toe.

De secularisatie heeft ervoor gezorgd dat de sacrale functie van het kerkgebouw marginaal is geworden. Daardoor krijgt de kerk ook een andere betekenis voor de gelovige gemeenschap. De heer Overdijk (man, 48 jaar) stelt hierover:

"De verandering van de functie van de kerk heeft mijn geloofsovertuiging niet veranderd, dat is niet gestoeld op een kerkgebouw. Geloof niet, de binding zeker wel! Het kerkgebouw is de utiliteit van de kerkelijke gemeente. Ik heb geen binding met de plek waar de gemeente nu is [Hantum]".

De impact op religie is dus afhankelijk van persoonlijke overtuigingen en hoe dit iemands leven beïnvloedt. Het kan zijn dat de waardering op het kerkgebouw hierdoor verandert, maar in deze case studie blijkt dat voornamelijk de eerste drie indicatoren van invloed zijn op de waardering. De indicator impact op religie is te persoonlijk en te gevarieerd om consistente uitspraken over te doen, behalve over de verbondenheid. Gelovigen binnen de gemeenschap kunnen de binding kwijtraken met het kerkgebouw, terwijl de binding vroeger wel aanwezig was toen de kerk nog werd gebruikt als godshuis.

De Jong (2010) geeft aan dat een overname van een stichting ervoor kan zorgen dat het kerkgebouw een functie kan blijven uitoefenen binnen de dorpsgemeenschap. Het behoud van cultureel religieus erfgoed is belangrijk voor de sociale cohesie, de leefbaarheid en de identiteit van het dorp. In Hantumhuizen wordt de verandering van de functie van de kerk grotendeels op deze manier opgevangen.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 CONCLUSIES

De resultaten die voortkwamen uit het kerkgebouw als publiek symbool, de identiteit van het dorp, de sociale cohesie van de gemeenschap en de impact op religie, geven aan dat een kleine gemeenschap weldegelijk gelijkgesteld kan zijn over belangrijke veranderingen binnen de dorpsgemeenschap. De case studie in Hantumhuizen laat zien dat het kerkgebouw de inwoners erg trots maakt op hun kerk. Nu het cultureel erfgoed is, wordt het kerkgebouw beschouwt als één van de mooiste Romaanse kerken in Friesland (Karstkarel, 2005). Het karakter en de identiteit van de kerk zijn dusdanig veranderd van een plek met een sacrale functie in een plek waar inwoners hun identiteit aan ontleen, doordat er activiteiten en tradities worden gehouden.

De sociale cohesie is over het algemeen verslechterd als er puur naar de kerkelijke activiteit gekeken wordt. Sinds de secularisering is de groep van gelovigen meer uit elkaar gevallen, omdat velen hebben moeten uitwijken naar andere kerkelijke gemeenten. Dit heeft ook een impact op de religie gehad in Hantumhuizen, omdat het dorp zelf weinig religieuze zaken te bieden heeft. De gelovigen behouden hun christelijke identiteit, maar kunnen de binding met het kerkgebouw kwijtraken. Desondanks is de gemeenschap in het dorp erg hecht met elkaar, doordat veel inwoners meedoen aan allerlei activiteiten en worden verbonden door tradities. De sociale cohesie binnen de gemeenschap is dus sterk, niet georganiseerd maar wel gefaciliteerd door de kerk.

Dorpsgemeenschappen in Nederland en eventueel andere Europese landen met christelijke regio's, worden ook geconfronteerd met secularisering (Bernts et.al., 2007). Ook in deze dorpsgemeenschappen zal het probleem zich voordoen hoe kerkgebouwen herbestemd kunnen worden, ter behoud van het religieus erfgoed. Uit dit onderzoek blijkt dat de waardering van de dorpsgemeenschap op het kerkgebouw met een cultureel-maatschappelijke functie, als positief wordt erkend. Dit komt vooral doordat de *'sense of place'* onverminderd hoog is gebleven. De *'sense of place'* van de dorpsgemeenschap wordt versterkt door de symboliek die men toedicht aan het kerkgebouw en de inbedding die zij heeft in het dorp. Het behoud van een kerkgebouw voor de van oudsher christelijke dorpsgemeenschappen, zorgt ervoor dat inwoners een binding blijven voelen met hun omgeving en hun plek positief waarderen (Vanclay, 2008).

De functionele verandering kan ervoor zorgen dat de dorpsgemeenschap anders tegen het kerkgebouw aankijkt en er een andere invulling aan geeft. Zolang de meerderheid van de inwoners met zo'n functieverandering om kan gaan en er een nieuwe betekenis aan kan geven, zal een verandering van het kerkgebouw naar een cultureel-maatschappelijke functie positief worden

ontvangen. In het geval van Hantumhuizen, wordt het kerkgebouw tegenwoordig nog meer gezien als hun symbool en dé identiteit van het dorp. Hantumhuizen kan tot voorbeeld zijn voor andere christelijke dorpsgemeenschappen die te maken hebben met het sluiten van de kerkdeuren. Dit onderzoek laat zien dat een functieverandering van een kerkgebouw, mede geïnitieerd door een dorpsgemeenschap, leidt tot een verhoging van de waardering van de dorpsgemeenschap op het kerkgebouw.

5.2 AANBEVELINGEN

Daar het kerkgebouw vaak een belangrijke rol speelt of heeft gespeeld in het religieus en maatschappelijk veld, is het nodig om voorzichtig om te gaan met een functieverandering. De dorpsgemeenschap moet bij de besluitvorming betrokken worden en moet mee beslissen welke functies het kerkgebouw zal krijgen. Hierdoor blijft het kerkgebouw een bepalend element binnen de dorpsgemeenschap en overheerst een gevoel van trots.

Vervolgonderzoek kan zich focussen op hoe dorpsgemeenschappen zo participatief mogelijk worden betrokken bij besluitvorming, omtrent herbestemming van religieus erfgoed. Aan de hand van analyses, formuleringen van strategieën en evaluaties over participatieve besluitvormingsprocessen, is er een basis mogelijk van waaruit alle partijen (overheid, burgers, monumentenzorg) het eens kunnen worden over functieveranderingen. Dit soort ruimtelijk - sociologische vraagstukken zijn van groot belang om religieus erfgoed te kunnen handhaven inclusief het behoud van de identiteit van de dorpsgemeenschap.

LITERATUURLIJST

Anderson, J. (2010). *Understanding cultural geography*. New York: Routledge.

Ashworth, G.J. (2007). Pluralising the past: heritage policies in plural societies. In: Ashworth, G.J., Graham, B.J., Tunbridge, J.E. (2007). *Pluralising pasts: heritage, identity and place in multicultural societies*. London: Pluto.

Bernts, T., Dekker, G. en Hart, J. de (2007). *God in Nederland 1996-2006*. Kampen: Ten Have.

Bilkes, R. (2010). *Een historisch onderzoek naar hoe Nederland omgaat met gebouwd religieus erfgoed 1960-2010*. Afstudeerscriptie Cultureel Erfgoed. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Dunn, K. (2010). Interviewing. In: I. Hay (Red.), *Qualitative research methods in human geography* (pp. 101-138). Don Mills: Oxford University Press.

Harvey, D.C. (2001). Heritage Pasts and Heritage Presents: temporality, meaning and the scope of heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 7(4), 319-338.

Hodges, A. en Watson, S. (2000). Community-based Heritage Management: a case study and agenda for research. *International Journal of Heritage Studies*, 6(3), 231-243.

Jong, C.L. de (2010). *De toegevoegde waarde van religieus erfgoed op de leefbaarheid van het Groninger platteland*. Afstudeerscriptie Vastgoedkunde. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Karstkarel, P. (2005). *419x Friesland. Van Slijkenburg tot Moddergat*. Leeuwarden: Friese Pers Boekerij.

Knox, P.L. en Marston, S.A. (2010). *Human Geography*. Fifth Edition. Upper Saddle River: Pearson Education, Inc.

Lowenthal, D. (2005). Natural and cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 11(1), 81-92.

Mydland, L. en Grahn, W. (2012). Identifying heritage values in local communities. *International Journal of Heritage Studies*, 18(6), 564-587.

Pelgrum, H. (2007). *Hervorming van het kerkgebouw*. Afstudeerscriptie Vastgoedkunde. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

PKN (2008). Een protestantse visie op het kerkgebouw met een praktisch-theologisch oogmerk. Utrecht: PKN.

Post, P.G.J. (1997). *Een ander huis – Kerkarchitectuur na 2000*. Baarn: Gooi en Sticht.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2013). *Monumentenregister*. Geraadpleegd op 25 februari via, monumentenregister.cultureelerfgoed.nl.

Stichting Alde Fryske Tsjerken (2013). *De Kerken*. Geraadpleegd op 12 februari via, www.aldefrysketsjerken.nl.

Vanclay, F. (2008). Place matters. In F. Vanclay, M. Higgins, A. Blackshaw (Red.), *Making Sense of Place* (pp. 3-12). Canberra: National Museum of Australia Press.

VERANTWOORDING AFBEELDINGEN

Voorblad:

'Hantumhuizen' (bron: <http://www.beleeffriesland.nl>)

'St. Annakerk' (bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Kerk_Hantumhuizen.jpg)

'Hantumhuizen' (bron: <http://www.frieslandwonderland.nl>)

Bladzijde 14:

'Kaart Ligging Hantumhuizen en St. Annakerk' (gemaakt met: ArcGIS 10.0)

BIJLAGEN

A. INTERVIEWGIDS (NAAR K. DUNN, 2010)

Introductie

- Voorstellen
- Duidelijk maken waar het onderzoek over gaat *'waardering kerkgebouw'*, waarom dit onderwerp *'interesse in herbestemmen van religieus erfgoed'* en waarvoor het dient *'bachelorscriptie RUG'*
- Tijdsduur: +- 1 uur
- Toestemming vragen om op te mogen nemen
- Respondent erop wijzen dat deze te alle tijde anoniem is, tenzij anders aangegeven en daarbij mogen gegeven antwoorden altijd nog verandert worden tijdens of na het interview.
- De informatie wordt verwerkt in de bachelorscriptie, welke niet publiek wordt gemaakt. Daarnaast kan het zijn dat een deel van de informatie wordt gepubliceerd in een geografisch vakblad.

(Algemene) Inleidende vragen

- Geslacht:
- Leeftijd:
- Geboren in het dorp?:
- Aantal jaren woonachtig in dorp:
- Woonsituatie/gezinssamenstelling:
- Religieuze voorkeur:
- Indien anders dan seculier; kerkgang *in/buiten* dorp (hoe vaak, wanneer?):
- Eventueel pseudoniem, zo ja welke:

Kerkgebouw als publiek symbool van de gemeenschap

Huidige bestemming kerkgebouw ('cultureel erfgoed'):

- Voor welke doeleinden wordt het kerkgebouw vandaag de dag gebruikt?
- Komt u wel eens in de kerk? En waarom?
- Aan welke activiteiten doet u wel eens mee in de kerk?

- In hoeverre vindt u het kerkgebouw nu het symbool voor het dorp? (representatief)

- In hoeverre heeft het kerkgebouw haar originele waarde behouden? (authenticiteit)

Eventueel:

- Hoe is de fysieke conditie van het kerkgebouw?
 - Doorvraag op restauratie, voortbestaan en eventuele mankementen.

- Hoe kijkt u tegen de architectonische waarde van het gebouw aan?
 - Doorvraag op authenticiteit van het gebouw.

Voor de herbestemming van het kerkgebouw ('religieus erfgoed'):

- Voor welke doeleinden, naast kerkelijke diensten werd de kerk gebruikt, voordat deze herbestemd werd?

- In hoeverre vond u toen het kerkgebouw representabel voor het dorp?
 - In hoeverre denkt u dat de oorspronkelijkheid van de kerk is veranderd?

- Wat was de algemene reactie van de dorpsgemeenschap op het sluiten van de kerk voor christelijke doeleinden?

- Wat was de algemene reactie van de dorpsgemeenschap op het behoud van de kerk door de Stichting Fryske Alde Tsjerken?

Extra aanvullingen:

Identiteit en het karakter van de gemeenschap

- Hoe hecht is de dorpsgemeenschap?

- In hoeverre hebben het kerkgebouw en de huidige culturele activiteiten daarmee te maken?

- In hoeverre was dit vroeger anders, toen het kerkgebouw nog religieus gebruikt werd?

- In hoeverre voelt u zich verbonden met de gemeenschap/het dorp?

- In hoeverre voelt u zich verbonden met het kerkgebouw en de activiteiten?

- Is deze verbondenheid veranderd, nadat de kerk van functie is veranderd?

- Zijn er tradities veranderd, nadat het kerkgebouw in functie veranderde?

- Hoe karakteriseert het kerkgebouw het dorp?
 - Op visueel gebied.

 - Op maatschappelijk gebied ('sense of place').

- In hoeverre denkt u dat het kerkgebouw identiteit en karakter geeft aan de gemeenschap?

Extra aanvullingen:

Sociale cohesie tussen dorpsbewoners

- Hoe hecht/betrokken vindt u uw dorpsgemeenschap?
 - Waardoor komt dit (factoren)?

- In hoeverre wordt de dorpsgemeenschap nu betrokken bij de verzorging van de kerk?
 - Hoe is dit veranderd, nadat de kerk geen religieuze functie meer had?

 - Hoe was de betrokkenheid toen de kerk een religieuze functie had?

- Is het contact tussen dorpsbewoners veranderd, nadat de kerk geen religieuze functie meer had?
 - Zo ja, in welke opzichten?

- Zijn er waarden en/of normen veranderd binnen de dorpsgemeenschap, nadat het kerkgebouw haar religieuze functie verloor?
 - Zo ja, in welke opzichten?

Extra aanvullingen:

Impact op de religie

- In hoeverre waren de gelovige dorpsbewoners afhankelijk van de kerk, voordat deze herbestemd werd?

- Heeft de verandering van de functie van de kerk uw geloofsovertuiging veranderd?
 - Zo ja, hoe?

- Hoe vindt u het dat de christelijke identiteit nu geen functie meer is van het kerkgebouw?
 - Waarom?

Extra aanvullingen:

Afsluitende vragen (ook controlevragen)

- Welke functie vindt u dat het kerkgebouw zou moeten uitdragen (ondanks de huidige activiteiten)?

- Wat voor waarde hecht u aan het kerkgebouw in uw dorp?

Hartelijk dank voor dit gesprek!

Vragen of het (voorlopige) bachelorwerkstuk opgestuurd moet worden om eigen citaties te kunnen bekijken en of de respondent interesse heeft in de geluidsopname of het transcript.

B. SAMENVATTINGEN INTERVIEWS

Dhr. Coers (5 april 2013)

Tijdsduur: 75 min. (exclusief rondleiding door de St. Annakerk)

De heer Coers wist zeer veel te vertellen over de St. Annakerk zelf, omdat hij al jarenlang de onderhoudsman is van de kerk en een voorliefde heeft voor de geschiedenis van het dorp. Hij vindt dat de kerk in het landschap past. De inwoners zijn er zeer trots op. Het is een van de weinige kerken die nog in de oorspronkelijke staat verkeert in Friesland, ook na restauratie, door middel van het gebruik blijven maken van de kloostermop. De kerk is een heel specifiek Fries plattelandskerkje. De fysieke conditie is uitstekend, al heeft het onderhand wel een grote onderhoudsbeurt nodig. De kerk moet wederom gerestaureerd worden op de buitenmuren en het pleisterwerk. De architectonische waarde is speciaal, omdat hij zo mooi gerestaureerd is, volledig origineel en uniek (Romaans met Gotiek verweven).

Door de secularisatie ging de kerkgang snel achteruit in de jaren 70. De kerk van Hantum en Hantumhuizen werden samengevoegd en tot 2007 werd er één keer in de twee weken een kerkdienst gehouden in Hantum. Waarna de stichting Alde Fryske Tsjerken het heeft gekocht voor één euro. De kerk wordt één keer per maand verhuurd aan de Friese Oecumenische Werkverband Dongeradeel, de oecumenische gemeente. Deze eredienst wordt in het Fries gegeven. Ook zijn er soms rouw- en trouwdiensten. Voor de herbestemming tot cultureel erfgoed, werd er elke week een kerkdienst gehouden. De kerkgemeenschap kerkte er. De authenticiteit is sindsdien niet aangetast, want alles is intact zoals het was, ook binnenin! Het schip staat nog vol met de oude gebruikte banken.

Het gevoel overheerst dat het de kerk van de dorpsgemeenschap is. Een grote groep mensen doet onderhoud aan de kerk en volgens de heer Coers vindt men het ontzettend jammer en spijtig dat de kerk niet meer voor christelijke doeleinden wordt gebruikt. Men vond het jammer dat de stichting de kerk over moest nemen, omdat men niet wist wat er dan mee zou gebeuren. Desondanks waren de bewoners wel blij dat de kerk hierdoor bewaard bleef.

De gemeenschap karakteriseert zichzelf doordat er verschillende kampen binnen de kleine gemeenschap zijn. Er zijn de herenboeren met aanhang, ontzettend veel import van buiten Friesland en de oude families. De gemeenschap hangt als los zand aan elkaar. Deze mentaliteit was altijd al zo, een vreemde gemeenschap. De gelovigen in Hantumhuizen zijn nog wel hecht met elkaar, die zien elkaar nog geregeld. De kerk heeft daar echter geen invloed op. De kerk was vroeger het middelpunt,

maar nu niet meer. De betrokkenheid met de kerk was vroeger veel groter toen de kerk nog een religieuze functie had. Het was hun godshuis, dus niemand mocht eraan komen.

De waarden en normen zijn niet veranderd door de kerk vindt de heer Coers. De technologie is daar schuldig aan. De sociale verplichting ten opzichte van elkaar was er vroeger ook veel meer. Men moest elkaar wel helpen, vaak door middel van de kerk. Het zou mooi zijn als het kerkgebouw gebruikt zou worden voor christelijke doeleinden, maar hij vindt het niet erg dat het niet meer gebeurt.

Het mooiste zou zijn als de kerk open zou kunnen voor allerhande bijeenkomsten: culturele avonden, voordrachten en lezingen. Dan zou het mooie gebouw ook goed benut worden. Het is zonde dat de kerk nog zo weinig bezocht wordt. Het is toch een mooi stuk historie. De waarde van de kerk ligt voornamelijk in het visuele: het hoort en staat mooi in het landschap en bij het dorp. Anders is het dorp weinig meer waard. Een gebouw moet in zijn omgeving passen. Dit kerkgebouw hoort bij het dorp, ook qua representativiteit en bouwwijze.

Dhr. Overdijk (8 april 2013)

Tijdsduur: 70 min.

In het interview met de heer Overdijk komt naar voren dat hij een christelijke achtergrond heeft en zo nu en dan nog de oecumenische kerkdienst in Hantumhuizen bezoekt. Ook vindt hij de traditie van de 'herderstocht' heel belangrijk voor het dorp. Dan gaat de gemeenschap met elkaar op zoek naar het kindje Jezus. Er wordt een route gelopen door het dorp om de stal te zoeken en worden er liederen gezongen. Verder zijn er een paar culturele activiteiten: rouw- en trouwdiensten en een enkele keer een klassiek concertje. Het dorpsbelang zit ook in een kerkelijk gebouw, omdat het dorpshuis 'It Tiksel' vroeger het Hervormde Lokaal was van de St. Annakerk (vergaderzaal). Ook mooi gerestaureerd, in dezelfde stijl als de kerk, dus het was echt verbonden met de kerk. Het dorpsbelang heeft dit overgenomen, deze is vrij actief met organiseren. Was de kerk er niet geweest dan had het dorpsbelang niet zo'n mooie historische plek gehad gezien vanuit de geschiedenis.

De kerk vindt hij het belangrijkste gebouw van het dorp. Het is opvallend en de kerk is prominent aanwezig. Iedereen vindt het waardevol, want de kerk is heel fraai Romaans, met mooie fresco's. De architectonische waarde is heel hoog, want het is een hele gave, authentieke Romaanse kerk. Voordien werd de kerk alleen gebruikt voor de eredienst. Toentertijd nog geen culturele activiteiten, dat was 'not done'. Men was nogal orthodox. Een kerk was voor de eredienst, niet voor wereldse zaken vond de gemeenschap. Toen de kerk niet meer bewaard kon blijven door de secularisatie, was de reactie van de gemeenschap dat de kerk in goede handen zou komen. Er werd daarom ingestemd om de kerk cultureel erfgoed te maken. Men wilde graag dat het onderhoud verder ging van de kerk, de belangrijkste reden van de kerkelijke gemeenschap. Zelf zat de heer Overdijk ook in het kerkelijk bestuur. De reactie was positief op de overname van de Stichting. De financiële nood was toentertijd hoog, en daarom moest het bestuur wel nadenken over een eventuele verandering van het gebruik, vooral ook door de ontkerkelijking.

De kerkelijke inwoners in Hantumhuizen gaan nu naar de kerk in Hantum of eventueel Ternaard (zie figuur 2). Soms zijn Hantumhuizen en Hantum niet twee handen op een buik. Hantumhuizen voelt zich onafhankelijk, terwijl Hantum dit vaak niet zo ziet. De Ternaardse Hervormde dominee was vroeger ook dominee van Hantum en Hantumhuizen, vandaar ook dat een aantal inwoners in Ternaard kerkt.

Door het dorpsbelang is de gemeenschap vrij hecht, maar toch enigszins los zand. Hantumhuizen is ook niet zo'n christelijk dorp. Overdijk vindt dat de kerk niet zo'n bindend element is, maar het dorpshuis en de activiteiten veel meer. Hij voelt zichzelf verbonden met het dorp, niet alleen met de

kerk, maar vooral ook met het dorpsbelang. Hij houdt graag de tradities en culturele activiteiten samen met de bewoners hoog, waaronder een Friese volkssport, 'Typeljen'. Iedereen doet daaraan mee. Het dorpsbelang is erg belangrijk, omdat het niet kerkelijk is. Dit zorgt ervoor dat ook niet-christelijke inwoners meedoen aan tradities en activiteiten. De verbondenheid is niet veranderd bij hem in de loop der tijd. De tradities in het dorp ook niet, alleen de herderstocht is belangrijker geworden omdat mensen erover praten.

Het kerkgebouw karakteriseert het dorp zeker, de kerk staat bijvoorbeeld prominent op het wapen van Hantumhuizen. Het gebouw van het dorpsbelang en de kerk zorgen voor de identiteit van het dorp. De kerk dient de maatschappij, het bindt de inwoners (net als het dorpshuis) en geeft dus identiteit en karakter aan de gemeenschap.

De betrokkenheid tussen inwoner en kerk is minder geworden, omdat de kerk nu in Hantum ligt. De heer Overdijk heeft niets met Hantum, dat is ook het algemene geluid. Ook de neiging om naar de kerk te gaan, is minder geworden. De dorpsbewoners zijn afhankelijk geweest van de kerk tot aan de opkomst van de sociale staat. Nu trekt de overheid zich terug, dus het zou kunnen dat het dorp zelf weer meer dingen moet doen om inwoners te helpen. Vroeger hielp de kerk de armoedige mensen zeker. Nu is er geen werkgelegenheid meer en is er sprake van bevolkingskrimp en vergrijzing. De verandering van de functie van de kerk heeft zijn geloofsovertuiging niet veranderd, dat is niet gestoeld op een kerkgebouw. Het geloof in ieder geval niet, maar de binding zeker wel. Het kerkgebouw is de utiliteit van de kerkelijke gemeente. De heer Overdijk heeft geen binding met de plek waar de gemeente nu kerkt. Volgens hem mag de kerk mag gebruikt worden voor andere activiteiten, maar wel passend bij een religieus gebouw. Er zouden meer activiteiten moeten komen, omdat het een heel mooi gebouw is. Het probleem is dat de kerk locatietechnisch heel ongunstig ligt.

Het kerkgebouw is de identiteit van het dorp. Het eerste wat je ziet is de kerk, het ligt heel mooi bij het dorp en maakt het visueel aantrekkelijk. Een voordeel dat de St. Annakerk nu geen kerkelijke functie meer heeft, is dat het nu juist ook een functie voor niet-gelovigen heeft. Het is mooi dat het kerkgebouw wordt bewaard om het mooie monument, want het is echt Fries cultureel erfgoed. Het is een stukje geschiedenis van Hantumhuizen en de Friese dorpen.

Dhr. Koopmans (9 april 2013)

Tijdsduur: 55 min.

Het gesprek met de heer Koopmans begint over dat er zo nu en dan een kerkdienst wordt gehouden in de St. Annakerk met daarnaast een aantal rouwdiensten en een aantal trouwdiensten. Volgens hem vinden de bewoners het heel erg dat de kerk niet meer in gebruik is. Als er een speciale gelegenheid is, dan stroomt de kerk wel vol. Het leeft namelijk wel onder de gemeenschap. Ook de historie is belangrijk, want het hoort bij de cultuur in het gebied en het leeft in het dorp. De oorspronkelijke kerk is goed behouden, mensen vinden het een mooie kerk. Helaas ligt de kerk in Hantumhuizen locatietechnisch niet fijn.

De kerk is volgens hem cultureel erfgoed, omdat het is een Middeleeuws symbool van de streek. De geschiedenis is het symbool van de St. Annakerk. De fysieke conditie van de kerk is heel redelijk, mede door een goede restauratie. De architectonische waarde staat buiten kijf. De begraafplaats is van de PKN, de kerk en de hal zijn van de Stichting, de kerktoren is van de gemeente (uit de tijd van Napoleon) en de kelder onder de kerk is van de begrafenisvereniging. De Stichting heeft daarnaast recht van overpad over de begraafplaats. Dit is van belang voor de aansprakelijkheid en de ziektekosten. De gemeente zal de kerktoren niet teruggeven aan de kerk, want dat kost allemaal restauratiekosten. De kerk zou dat zelf niet willen, je zou geld toe moeten krijgen volgens de heer Koopmans als je een kerk in handen krijgt. Een kerk kost zeer veel aan onderhoud- en restauratiekosten.

Vroeger was het nog gewoon een kerk, de ene week in Hantumhuizen en de andere week in Hantum, daarna is de kerkelijke gemeente ook verhuist naar Hantum. De reactie van de gemeenschap is dat de kerkelijke gemeente het heel jammer vond en sommigen er moeite mee hebben dat de kerk nauwelijks religieus gebruikt wordt. In Hantum is de dorpsgemeenschap heel hecht, in Hantumhuizen is dit ook wel, maar vooral door de 'echte' Friezen die er nog wonen. De dorpsgemeenschap is wel verbonden, maar het zijn wat meer aparte clubjes mensen. Er worden vrij veel dorpsactiviteiten gehouden, dat leeft echt binnen de dorpsgemeenschap. Hij voelt zichzelf niet verbonden met de gemeenschap, veel meer met het cultureel erfgoed van het dorp. Zijn vrouw is wel meer verbonden door de kerkelijke gemeente. De verbondenheid is niet veranderd. De tradities daarnaast zijn ook niet veranderd. Ringrijden en andere activiteiten wordt breed ondersteunt en er wordt al heel lang aan meegedaan. De heer Koopmans noemt een aantal factoren op die het dorp bindt: vrijwilligers die activiteiten op poten zetten. De verzorging wordt gedaan door een aantal vrijwilligers. Na een kerk-, trouw- of rouwdienst moet er even schoongemaakt worden. Dit is veranderd in de loop van de tijd, omdat er eerst een koster was in de St. Annakerk.

Het kerkgebouw is niet te missen, de kerk heeft een mooie zadeldaktoeren en ligt in het middelpunt van het dorp. Het is de belangrijkste blikvanger en de kerk leeft onder het dorp. Het kerkgebouw en de bijbehorende terp zijn een mooi en historisch document. Verder heeft de kerk geen functie vindt de heer Koopmans. Hij moet dus ook niet meer gebruikt worden, dan moeten namelijk de banken er weer uit en wordt het schilderwerk aangetast door de vochtigheid. De kerk moet een mooi monument blijven, want het kerkgebouw is van grote historische waarde. De Stichting zou er wel blij mee zijn dat het verhuurt wordt, maar het maakt voor de plaatselijke commissie niet zoveel uit, want de extra gelden gaan naar de Stichting zelf.

Dhr. Feringa (18 april 2013)

Tijdsduur: 70 min.

De heer Feringa was lange tijd werkzaam als boer bij het dorp en is twaalf jaar lang voorzitter geweest van de kerkenraad in Hantumhuizen.

De dorpsgemeenschap was heel hecht toen hij nog voorzitter was. Nu is er meer import gekomen en is het minder hecht. Maar de activiteitencommissie doet goede zaken om er activiteiten en tradities te laten plaats vinden. Hij heeft ringsteken te paard en het 'typeljen' in het dorp gebracht. En dit wordt nu jaarlijks gedaan. Hij is er ook trots op dat Hantumhuizen al 5x de prijs gewonnen heeft van 'Kern waar pit in zit'. De Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij reikt deze prijs uit aan de mensen die zich vrijwillig inzetten voor de leefbaarheid van het dorp. De plakaten hangen in het dorpshuis. De heer Feringa geeft aan dat het de vaste kern is, die steeds de activiteiten blijven doen en de anderen erbij betrekken.

Hij voelt zich erg verbonden met het dorp. Hij loopt ook vaak over het kerkhof, omdat zijn oude vrienden daar liggen. De meeste mensen waren het er mee eens op het sluiten van de kerk voor christelijke doeleinden. Het kon weinig anders, de kerk liep leeg. Er zijn zo'n 50 mensen die uit buurt nog naar de kerk gaan (naar Hantum). Ook zijn er nog een aantal catechisatieavonden en jeugdclubs in de buurt, waar nog wat kinderen komen.

Hij heeft geen moeite ermee dat de christelijke identiteit geen functie meer is van het gebouw. Hij vindt het juist mooi dat de gereformeerden en hervormden samen zijn gegaan tot PKN en dat de kerk is behouden als cultureel erfgoed. Het kerkgebouw hoort namelijk bij Hantumhuizen. Mensen zijn er heel blij mee, bijvoorbeeld ook met tradities zoals het kerstspel en de begrafenissen die er worden gehouden. De kerk hoort bij het dorp! Ook de akoestiek van de kerk is fantastisch! Dat zeggen onder andere de Friese koren die er langs komen. De activiteitencommissie wil graag dat er meer mee gedaan zou worden, maar hij heeft geen idee of dat nog wat wordt. De dorpsgemeenschap moet levendig gehouden worden volgens de heer Feringa. Gelukkig wordt er veel gedaan om de levendigheid te waarborgen. De activiteitencommissie samen met het bestuur van dorpsbelang zet geregeld activiteiten uit. Er wordt veel gedaan voor de levendigheid. Het kerkgebouw met zijn parkeerplaatsen wordt er ook bij gebruikt.

Hij is erg enthousiast over het dorp. Hij heeft er veel herinneringen liggen die hem dierbaar zijn. Hij heeft veel betekend voor het dorp en dat wierp zijn vruchten af in verbondenheid tussen de bewoners van Hantumhuizen. Daardoor hoort het kerkgebouw echt bij de dorpsgemeenschap.

Mocht het kerkgebouw in verval raken, dan weet hij zeker dat de gemeenschap erachter zal gaan staan. De kerk is één met het dorp.

Dhr. Jellema (20 april 2013)

Tijdsduur: 35 min.

In een kort gesprek met de heer Jellema blijkt al snel dat de St. Annakerk al een tijd nauwelijks wordt gebruikt. Ook voor 2007, na de overname van de stichting 'De Fryske Alde Tsjerken', was het al een tijdlang een kerk die maar één keer in de vier weken werd opengesteld voor kerkdiensten. Daarnaast wordt de kerk zo nu en dan gebruikt voor rouwdiensten, een trouwerij of culturele activiteit. De inwoners van Hantumhuizen zijn tegenwoordig veelal 'import' vanuit de Randstad en Duitsland. Deze mensen hebben volgens hem niet zo'n binding met het dorp, de streek en ook niet zozeer met de kerk.

Zelf komt hij nauwelijks in de kerk van Hantum, die door de kerkelijke gemeenschap in de streek van Hantum en Hantumhuizen wordt gebruikt als hun kerkgebouw. Veel mensen uit de streek gaan naar Hantum voor de zondagse eredienst. De kerk in Hantumhuizen wordt zo nu en dan nog voor een dienst gebruikt, echter de heer Jellema komt er niet. De heer Jellema kan niet aangeven hoe de gemeenschap van Hantumhuizen tegen de kerk aankeek, toen het kerkgebouw nog dienst deed voor de hervormde kerk.

Maar op de vragen over de publieke functie van het kerkgebouw, de representativiteit en de waarde van de St. Annakerk, antwoordde de heer Jellema heel anders. De kerk is volgens hem één van de mooiste kerken van de streek en is een baken en symbool voor het dorp en de streek. Ook het interieur is van mooie en goede kwaliteit, waaronder de preekstoel. De kerk zal dan ook nooit gesloopt worden, daar is de kerk veel te mooi voor in het Friese landschap. Ook buitenstaanders (toeristen; tijdens openstelling en culturele activiteiten) blijken op deze manier tegen de kerk aan te kijken. De kerk van Hantumhuizen representeert de christelijk hervormde geschiedenis van het dorp. De kerk is architectonisch erg mooi, de kerk is grotendeels (op restauraties daargelaten) authentiek en daarom het behouden zeker waard.